

**تبصره ۲ - منظور از پروانه در این قانون اجازه نامه‌ای است که از طرف وزارت آب و برق به منظور ایجاد و بهره‌برداری از تأسیسات تولید و انتقال و توزیع و فروش نیروی برق طبق شرایط معین صادر می‌شود.**

**ماده ۱۸ - وزارت آب و برق و مؤسسات و شرکت‌های تابعه آن مجاز می‌باشند در صورت لزوم در معابر عمومی شهرها و حریم اماکن و مستغلات و املاک به نصب تأسیسات انتقال و توزیع نیروی برق اقدام نمایند و همچنین می‌توانند از دیوارهای مستغلات و اماکن خصوصی که مشرف به معابر عمومی می‌باشد و زمین‌های زراعتی تا آنجایی که عرفًا موجب خرابی و سلب استفاده متعارف از املاک مردم نشوند به منظور نصب وسایل انتقال و توزیع (از قبیل پایه - مقره - جعبه انشعاب - پایه چراغ و امثال‌هم) و همچنین عبور کانال خطوط برق مجاناً استفاده کند رعایت حریم خطوط انتقال و توزیع نیروی برق از طرف مالکین الزامی است. در صورتی که مالک بخواهد در تغییر یا تعمیر یا تجدید ساختمان اقدام نماید که مستلزم تغییر محل وسایل انتقال و توزیع نیروی برق باشد وزارت آب و برق مکلف است فوراً نسبت به تغییر محل وسایل انتقال و توزیع نیروی برق اقدام نماید.**

**تبصره ۱ - در صورتی که اراضی واقع در خارج از محدوده شهرها که در مسیر خطوط انتقال و توزیع نیروی برق و نصب پایه‌ها قرار می‌گیرد مستحداثات و اعیانی وجود داشته باشد که بر اثر احداث خطوط انتقال و توزیع نیروی برق و نصب پایه‌ها از بین بود و یا خسارتمی را به آنها وارد شود وزارت آب و برق و مؤسسات و شرکت‌های تابعه آن باید خسارت مالک اعیانی را به ترتیب مذکور در ماده ۱۶ این قانون جبران نمایند بدون این که وقفه‌ای در کارهای احداث خطوط انتقال و توزیع برق ایجاد شود.**

**تبصره ۲ - حریم خطوط انتقال و توزیع نیروی برق اعم از هوایی و زیرزمینی با توجه به ولتاژ برق با پیشنهاد وزارت آب و برق و تصویب هیئت‌وزیران تعیین خواهد شد.**

## « از قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۴۶/۵/۲۵ با اصلاحات و الحالات بعدی<sup>۱</sup>

### فصل دوم - حفاظت و بهره‌برداری

**ماده ۲ - حفظ و احیاء و اصلاح و توسعه و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع و بیشه‌های طبیعی و اراضی جنگلی ملی شده متعلق به دولت به عهده سازمان جنگل‌بانی ایران است.**

**تبصره (الحاقي ۱۳۸۴/۲/۲۱) -<sup>۲</sup> جنگل‌های دست کاشت و یا جنگل‌ها و مراتعی که در اجرای وظیفه احیاء و توسعه منابع طبیعی از قبیل طرح‌های جنگل‌داری، مرتعداری، بیابان‌زدایی، طرح‌های مدیریت منابع طبیعی و یا طرح‌هایی که با مشارکت اشخاص حقیقی و حقوقی برای توسعه منابع جدید ایجاد می‌شوند و همچنین پارک‌های جنگلی و خزانه‌های تولید نهال و بذر جنگلی و مرتعی (نهالستان‌های عمومی، ایستگاه‌های تولید بذر و نهال) در محدوده منابع طبیعی یاد شده در حکم منابع مذکور در این ماده می‌باشد.**

<sup>۱</sup> - شماره ابلاغ: ۲۶۵۸۰۰ شماره انتشار: ۶۵۷۱ تاریخ ابلاغ: ۱۳۴۶/۶/۸ تاریخ روزنامه رسمی: ۱۳۴۶/۶/۱۸

<sup>۲</sup> - شماره ابلاغ: ۱۴۴۳۳ شماره انتشار: ۱۷۵۶۰ تاریخ ابلاغ: ۱۳۴۸/۳/۱۹ تاریخ روزنامه رسمی: ۱۳۴۸/۳/۲۴

**ماده ۳ (اصلاحی ۱۳۴۹/۴/۷)** – بهره‌برداری از منابع مذکور در ماده ۳ توسط اشخاص حقیقی یا حقوقی در هر مورد طبق طرحی به عمل خواهد آمد که به تصویب وزارت منابع طبیعی رسیده باشد و وزارت منابع طبیعی با رعایت مفاد طرح‌های مصوب قرارداد لازم را تنظیم و پروانه بهره‌برداری صادر خواهد نمود. وزارت منابع طبیعی مجاز است نسبت به بهره‌برداری از منابع مذکور رأساً یا با تأسیس شرکت و یا با مشارکت اشخاص حقیقی و یا حقوقی اقدام کند. همچنین اجازه دارد نسبت به راهسازی برای منابع مذکور و ایجاد صنایع چوب به ترتیب فوق عمل نماید.

**تبصره ۱ (الحقی ۱۳۴۸/۱/۲۰)** –<sup>۱</sup> استفاده از مراتعی که برای آن‌ها طرح مرتع داری تهیه و تصویب نشده است برای تعلیف دام مستلزم اخذ پروانه چرا از وزارت منابع طبیعی و رعایت ضوابط و شرایطی است که وسیله وزارت مذبور آگهی خواهد شد.

**ماده ۱۰** – مجریان طرح موظفند طبق برنامه پیش‌بینی شده در طرح‌های جنگل‌داری نسبت به احداث جاده و ساختمان‌ها اقدام نمایند و در پایان مدت ده ساله اولیه اجرای طرح حق مطالبه هیچ‌گونه وجهی بابت هزینه‌های احداث جاده و ساختمان نخواهند داشت ولی اگر در خاتمه مدت مذبور برای ادامه عملیات با سازمان جنگل‌بانی قرارداد منعقد ساختند می‌توانند برای مدت قرارداد از راه‌ها و ساختمان‌ها مجاناً استفاده کنند مشروط بر آنکه مرمت و نگاهداری آن‌ها را به عهده بگیرند.

**تبصره ۱** – اگر احداث جاده‌ها به نحوی که در طرح پیش‌بینی شده شروع نگردیده و یا در صورت شروع پیشرفت نکرده باشد طبق ماده ۱۲ این قانون با آن‌ها رفتار خواهد شد.

**تبصره ۲** – اگر در طرح جنگل‌داری احداث جاده‌ای پیش‌بینی شده باشد که از ملک یا مزرعه و باغ و مستحداثات اشخاص عبور کند مجری طرح موظف است ظرف یک ماه پس از عقد قرارداد اجرای طرح موافقت رسمی مالک یا مالکین و متصرفین ذوی الحقوق مذبور را کسب و به سازمان جنگل‌بانی ایران تسلیم کند و پس از آن به احداث جاده اقدام نماید.

**تبصره ۳** – در صورتی که مهلت فوق الذکر بین مجری طرح و مالک یا مالکین و متصرفین املاک مذبور نسبت به بهای اراضی مسیر جاده و مستحداثات آن توافق حاصل نگردید اختلاف حاصل در کمیسیونی مرکب از فرماندار و رئیس دادگاه و سرجنگلدار محل مورد رسیدگی قرار خواهد گرفت کمیسیون مذبور باید حداقل ده روز پس از درخواست کتبی سازمان جنگل‌بانی تشکیل و حداقل ظرف دو ماه نظر خود را درباره اختلاف مذبور اعلام دارد کمیسیون مذبور می‌تواند در صورت لزوم از نظر کارشناس استفاده کند.

**تبصره ۴** – در مواردی که مجری طرح بخواهد قبل از انقضای مدت ده ساله اولیه اجرای طرح جاده‌های احداثی مجری طرح دیگری را مورد استفاده قرار دهد باید قبلًا موافقت مجری طرح مذبور را تحصیل نماید اگر توافقی حاصل نشد سرجنگل‌داری منطقه کمیسیونی با حضور نمایندگان اداره راه و دادگاه و فرمانداری محل تشکیل می‌دهد و با توجه به هزینه‌های انجام شده و میزان هزینه استهلاک نشده و میزان محمولات طرفین حق السهم هر یک را تعیین و اعلام می‌نماید.

این رأی برای طرفین لازم‌الاجرا و غیرقابل اعتراض است. در مورد تعیین هزینه نگهداری نیز به نحو فوق عمل می‌شود.

**تبصره ۵** – سازمان جنگل‌بانی ایران می‌تواند از جاده‌های مستحداثه در داخل یا خارج جنگل مجاناً استفاده نماید ولی در صورتی که سازمان به منظور اجرای طرح جنگل‌داری رأساً از جاده‌ها استفاده کند باید طبق همین ماده عمل نماید.

**تبصره ۶** – ایجاد جاده‌های نفوذی عمومی در مناطق مرزی باید با موافقت وزارت جنگ انجام شود.

**ماده ۱۳** – سازمان جنگل‌بانی مجاز است اجرای طرح‌های مشمول بند ۱ تبصره ماده هفتم قانون ملی شدن جنگل‌ها را با شرایط زیر به مجریان قبلی آن‌ها واگذار نماید. پس از انقضاء مدت پنج سال مقرر در تبصره ذیل ماده هفتم قانون ملی شدن جنگل‌ها مصوب بیست و هفت دیماه ۱۳۴۱ ضریب بهای فروش برای پنج سال اول معادل میانگین ضریب بهره مالکانه کلیه طرح‌های جنگل‌داری است که در پنج سال اول (پس از ۲۷ دیماه ۱۳۴۱) به مزایده گذارده شده است و برای بقیه مدت قرارداد یک برابر و نیم ضریب بهره مالکانه پنج سال اول خواهد بود طرح‌های مربوط به تهیه زغال در تعیین معدل ضریب بهای فروش منظور نخواهد شد.

**تبصره ۱** – اگر مجری طرح حاضر نشود طبق مفاد این ماده قرارداد منعقد کند سازمان جنگل‌بانی طرح مربوط را به مزایده خواهد گذارد در آگهی مزایده مبلغی را که برنده مزایده به مجری قبلی طرح بابت ارزش ساختمان‌ها و جاده اصلی که بر طبق مندرجات طرح احداث شده باید بپردازد ذکر خواهد کرد این مبلغ عبارت است از پنجاه درصد ارزش جاده‌ها و ساختمان‌ها و برنده مزایده موظف است مبلغ مزبور را در مدت پنج سال از تاریخ اجرای طرح باقساط متساوی سالیانه و با سود شش درصد بمجری قبلی بپردازد و در صورتی که پس از طی تشریفات مزایده کسی برنده شناخته نشد سازمان جنگل‌بانی با توجه بامکانات مستقیماً اجرای طرح را به عهده می‌گیرد و مبلغ مذکور را بابت جاده اصلی و ساختمان‌ها به نحو فوق پرداخت می‌نماید.

**تبصره ۲** – ارزش جاده اصلی و ساختمان‌ها با رعایت مفاد تبصره ۴ ماده ۱۰ این قانون تعیین می‌گردد.

**ماده ۲۳** – وظایف و اختیارات رئیس سازمان جنگل‌بانی ایران به شرح زیر است:

۳ – نمایندگی دولت در مورد حقوق مالکیت مربوط به عرصه و اعیانی جنگل‌ها و مراتع و بیشه‌های طبیعی و اراضی جنگلی که ملک دولت بوده یا قانوناً به تملک دولت درآمده است.<sup>۱</sup>

#### فصل پنجم (اصلاحی ۱۳۴۸/۱۲۰) – تبدیل و واگذاری

**ماده ۳۱ (اصلاحی ۱۳۹۰/۴/۸)** – وزارت کشاورزی و منابع طبیعی مجاز است اراضی جنگلی جلگه‌ای حوزه آستانه تا گلیداغی که حجم درختان سرپای موجود در هر هکتار آن کمتر از ۱۰۰ مترمکعب باشد و نیز مراتع غیرمشجر ملی کشور را براساس طرح‌هایی که تصویب خواهد نمود برای تبدیل به مزرعه و باغ و مراتع و جنگل‌های مصنوعی و علوفه کاری و مؤسسات دامپروری و صنایع مربوط و ایجاد مراکز و تأسیسات تولید و پرورش انواع ماهی و سایر آبزیان و همچنین استقرار کارخانجات، اکتشاف و بهره‌برداری معادن و ایجاد شهرک و احداث مسکن و تأسیس مدارس و مجتمع‌های آموزشی و مراکز بهداشتی و درمانی و تأسیسات ورزشی و جهانگردی، همچنین سایر مصارف عامی که به مباشرت دولت انجام می‌شود با رعایت مواد این فصل و مفاد آیین‌نامه‌های اجرایی این قانون به اشخاص حقوقی زیر اجاره دهد:

الف – شرکت‌های کشت و صنعت موضوع قانون تأسیس شرکت‌های بهره‌برداری اراضی زیر سدها.

ب – شرکت‌های تولید کشاورزی و دامی و شرکت‌های کشت و صنعت و شرکت‌های صنایع کشاورزی و دامی.

<sup>۱</sup> - از اخرين مصوبات بر اين اساس مصوبه شماره ۱۳۵۸۰۴ / ت ۶۱۸۳۱ که مورخ ۱۳۵۶۴۲، ۱۴۰۲/۸/۲ ت ۶۱۸۳۸ که مورخ ۱۴۰۲/۸/۲ و ت ۱۳۵۷۹۱ که مورخ ۱۴۰۲/۸/۲ است.

ج - شرکت‌های معدنی و صنعتی غیرکشاورزی بنا به پیشنهاد وزارت صنعت، معدن و تجارت و موافقت وزارت کشاورزی و منابع طبیعی.

د - مؤسسات انتفاعی دولتی و شرکت‌های دولتی جهت ساختمان‌های اداری و اجرای طرح‌های مربوط به اداری خود یا طرح‌هایی که منبع درآمد برای اجرای وظایف اصلی آنها باشد و همچنین شرکت‌های تعاونی مسکن برای اجرای طرح‌های خانه‌سازی.

**تبصره ۱ (اصلاحی ۱۳۵۴/۳/۱۴)** - اجاره مراتع غیرمشجر درجه یک برای مصارف غیرکشاورزی ممنوع است.

**تبصره ۲ (الحاقی ۱۳۵۴/۳/۱۴)** - مساحت اراضی که به اشخاص حقوقی مندرج در بندهای الف - ب - ج - د به اجاره داده می‌شود براساس مساحات مندرج در طرح مصوب و با رعایت طرح جامع بهره‌وری از سرزمین می‌باشد و تا زمانی که طرح جامع سرزمین تهیه نشده طرح مصوب ملاک عمل خواهد بود.

**تبصره ۳ (الحاقی ۱۳۵۴/۳/۱۴)** - شرکت‌های مندرج در بندهای الف - ب - ج این ماده که اراضی جنگلی جلگه‌ای و مراتع غیرمشجر شمال را در اختیار می‌گیرند ملزم‌مند حداقل ۲۵ درصد مساحت اراضی مذکور را در تمام مدت اجاره برای تهیه و فروش چوب موردنیاز صنایع طبق طرحی که به تصویب وزارت کشاورزی و منابع طبیعی می‌رسد درختکاری نمایند. ضوابط و نحوه بهره‌برداری از درختکاری‌های مزبور در آیینه اجرایی این قانون تعیین می‌شود.

**تبصره ۷ (الحاقی ۱۳۵۴/۳/۱۴)** - میزان اجاره بهای سالانه اراضی واگذاری برای طرح‌های کشاورزی و دامی مندرج در این ماده حداقل ۵ درصد برآورد ارزش تولیدی زراعی ناخالص سالانه زمین واگذاری براساس طرح مورد عمل از تاریخ انعقاد قرارداد خواهد بود که میزان آن تا حداقل فوق توسط کمیسیونی مرکب از کارشناسان منتخب وزارت کشاورزی و منابع طبیعی و تصویب وزیر کشاورزی و منابع طبیعی تعیین خواهد شد.

**تبصره ۸ (الحاقی ۱۳۵۴/۳/۱۴)** - در مورد صنایع و معادن و سایر مصارف غیرکشاورزی و ساختمانی اجاره دادن اراضی مذکور منوط به تصویب طرح توسط وزارت‌خانه مربوط و موافقت وزارت کشاورزی و منابع طبیعی همچنین میزان اجاره بهای سالانه زمین مورد اجاره توسط سه نفر کارشناس منتخب وزارت صنایع و معادن و وزارت کشاورزی و منابع طبیعی و وزارت مسکن و شهرسازی تعیین می‌شود.

میزان اجاره بهای موضوع تبصره ۷ و این تبصره هر ده سال یکبار با توجه به شاخص بهای کالاهای خدمات مصرفی که توسط بانک مرکزی ایران یا مراجع صلاحیت‌دار دولتی دیگری تعیین می‌شود مورد تجدیدنظر قرار خواهد گرفت.

**تبصره ۹ (الحاقی ۱۳۵۴/۳/۱۴)** - شرکت‌های مندرج در بند ج این ماده که طبق طرح مصوب اراضی موردنیاز خود را به منظور بهره‌برداری از مواد معدنی طبقه یک مذکور در قانون معادن مصوب اردیبهشت ماه ۱۳۳۶ اجاره نماینده‌ای با پرداخت بهره مالکانه و اجاره متعلق و با رعایت قانون معادن حق بهره‌برداری از مواد معدنی طبقه یک واقع در محدوده اراضی مورد اجاره خود را خواهند داشت.

**ماده ۳۲ (اصلاحی ۱۳۵۴/۳/۱۴)** - هرگاه براساس گزارش هیئت مندرج در ماده ۳۳ این قانون شرکت‌ها و مؤسسات مذکور در بندهای الف - ب - ج و د ماده ۳۱ حداقل شصت درصد عملیاتی را که طبق طرح باید در نیمه اول مدت اجرای طرح در زمین مورد اجاره انجام شود و یا لااقل هشتاد درصد کل عملیات طرح در آن زمین را تا انقضای مدت اجرای آن بدون عذر

موجه انجام ندهند وزیر کشاورزی و منابع طبیعی مراتب را با ارسال رونوشت گزارش هیئت نظارت به مجری طرح ابلاغ می کند تا چنانچه نسبت به مفاد گزارش مذبور معتبر خود باشد اعتراض خود را ظرف مدت یک ماه کتاباً به دفتر وزیر کشاورزی و منابع طبیعی تسليم کند. در صورتی که ظرف یک ماه مهلت مقرر از طرف مجری طرح اعتراض نشد نسبت به فسخ اجاره و خلع ید از اراضی و تأسیسات طبق مقررات این قانون اقدام می گردد.

**تبصره ۱ (اصلاحی ۱۳۵۴/۳/۱۴)** – در صورتی که مجری طرح پس از وصول اعلامیه حاوی نظر هیئت نظارت نسبت به گزارش هیئت مذکور معتبر باشد و اعتراض خود را ظرف مهلت مقرر در اعلامیه به دفتر وزیر کشاورزی و منابع طبیعی تسليم کند، اعتراض مذبور جهت رسیدگی به هیئتی مرکب از سه نفر از کارشناسان منتخب وزیر کشاورزی و منابع طبیعی ارجاع خواهد شد. اتخاذ تصمیمنهایی مبنی بر تعیین مهلت یا تمدید مدت یا رد اعتراض یا هر اقدام دیگری با توجه به گزارش‌های هیئت نظارت و هیئت رسیدگی با وزیر کشاورزی و منابع طبیعی است.

**ماده ۳۳ (اصلاحی ۱۳۸۸/۶/۱)** – به منظور نظارت بر اجرا طرح‌های کشاورزی و دامپروری و سایر طرح‌های غیرکشاورزی مندرج در ماده (۳۱) این قانون و همچنین اراضی واگذاری برای اجرا طرح‌های موضوع مواد (۳۱) و (۳۲) آیین‌نامه اجرایی لایحه قانونی اصلاح لایحه قانونی واگذاری و احیاء اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۹/۲/۳۱ شورای انقلاب جمهوری اسلامی ایران و تشخیص تعلل یا تخلف و عنزه موجه مجریان طرح‌ها از مفاد قرارداد و تعیین درصد عملیات انجام شده طرح‌های مذبور در هر استان هیئت پنج نفره نظارت با حکم وزیر جهاد کشاورزی، مرکب از رئیس سازمان جهاد کشاورزی، مدیرکل منابع طبیعی، مدیر امور اراضی استان، رئیس دستگاه اجرایی صادرکننده موافقت اصولی و پروانه بهره‌برداری یا نماینده تام‌الاختیار وی (حسب مورد) و یک نفر کارشناس در رشته مربوط به طرح تشکیل می‌گردد و در موارد خلاف بین نسبت به فسخ یا تمدید و تعیین مهلت و یا استرداد زمین تصمیم‌گیری خواهد شد.

تصمیمات هیئت با اکثریت آراء معتبر بوده و آراء صادره این هیئت حداقل ظرف مدت سه ماه قابل اعتراض در مراجع قضایی ذی صلاح خواهد بود.

**تبصره ۱ (اصلاحی ۱۳۸۶/۴/۹)** – متن قرارداد در آیین‌نامه اجرایی، موضوع تبصره (۶) مشخص و پس از تصویب هیئت‌وزیران تمام قراردادهای فی مابین وزارت جهاد کشاورزی و دریافت کنندگان اراضی از تاریخ تصویب این قانون برابر متن قرارداد مصوب منعقد خواهد شد و اقدامات بعدی وزارت جهاد کشاورزی و دریافت کنندگان اراضی تابع مفاد این قرارداد خواهد بود.

**تبصره ۲ (اصلاحی ۱۳۸۸/۶/۱)** – کلیه واگذاری‌های صورت گرفته بعد از سال ۱۳۶۵ که منجر به صدور سند قطعی گردیده است و وزراء وقت با استفاده از اختیارات خود مستقیماً و بدون طی گردش کار کمیسیون‌های واگذاری در استان‌ها دستور انتقال سند را داده‌اند و در صورتی که واگذاری بدون وجود طرح مصوب بوده و یا طرح مصوب بدون عنزه اجرا نشده یا اجرا طرح به میزان کمتر از چهل درصد (٪۴۰) بوده و یا تبدیل و تغییر کاربری غیرمجاز و غیرمتجانس با طرح مصوب بوده باشد، به موجب درخواست و اقامه دعوى از سوی وزارت جهاد کشاورزی در شعبه یا شعب ویژه‌ای که توسط قوه قضائیه در مرکز به همین منظور تشکیل می‌گردد بدون اخذ هزینه دادرسی، رسیدگی و نسبت به فسخ واگذاری و تبدیل آن به اجاره، تمدید و تعیین مهلت برای اجرا طرح یا دریافت بهای روز اراضی و واریز به حساب درآمد عمومی و یا استرداد زمین با

توافق طرفین تصمیم‌گیری و رأی صادر می‌نماید. شعب مذکور مرکب از سه نفر از قضات با ابلاغ رئیس قوه قضاییه می‌باشد. جلسات هر شعبه با حضور کلیه اعضاء رسمیت یافته و آرای صادره با رأی مثبت اکثریت حاضر در جلسه اعتبار دارد. رأی صادره قطعی و غیرقابل تجدید نظرخواهی می‌باشد. مهلت اقامه دعوی موضوع این تبصره از سوی وزارت جهاد کشاورزی یا یک سال از لازم‌الاجرا شدن این قانون می‌باشد.

واگذاری‌های صورت گرفته به دولت اعم از واگذاری‌های مستقیم جهت مصارف وزارت‌خانه‌ها و سازمان‌های دولتی و غیرمستقیم جهت مصارف شهرک‌های صنعتی، شهرک‌های مسکونی و اراضی واگذار شده جهت تعاوی‌های مسکن یا بخش خصوصی و غیردولتی برای امور عام‌المفعه تا سال ۱۳۷۳، با رعایت تبصره‌های (۵۴) و (۴۶) قوانین بودجه ۱۳۷۵ تا ۱۳۷۸ مشمول بررسی مجدد نمی‌باشد.

**تبصره ۳ (اصلاحی ۱۳۸۸/۶)** – در صورتی که مجری طرح وجهی بابت خرید اراضی به حساب دولت واریز و یا هزینه‌هایی در راستای اجرای طرح نموده باشد به هنگام تقویم، بهای روز با اخذ نظر کارشناسی محاسبه خواهد شد.

**تبصره ۴ (اصلاحی ۱۳۸۸/۶)** – وزارت جهاد کشاورزی مکلف است هزینه‌های مجری (موضوع تبصره «۳») را تأمین و به مجری پرداخت و یا در صندوق ثبت تودیع نموده و سپس رأی قاضی و تصمیم نهایی هیئت مبنی بر فسخ، واگذاری و یا استرداد زمین را به ادارات ثبت محل و یا دفتر اسناد رسمی تنظیم‌کننده سند ابلاغ نماید و دستگاه‌های مذکور موظفند ظرف حداکثر یک ماه پس از اعلام مراتب نسبت به اصلاح اسناد صادره و در صورت انتقال زمین نسبت به صدور دفترچه مالکیت به نام دولت به نمایندگی سازمان جنگل‌ها، مراعع و آبخیزداری کشور اقدام نمایند.

**تبصره ۵ (الحاقی ۱۳۸۶/۴/۹)** – واگذاری اراضی موضوع تبصره (۴) ماده (۳۱) اصلاحی قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراعع مصوب ۱۳۵۴/۳/۱۴ در مناطق مذکور در بند (الف) ماده (۳) قانون حفاظت و بهسازی محیط‌زیست مناطق چهارگانه تحت حفاظت مصوب ۱۳۵۲/۳/۲۸ ۱۳۵۳/۳/۲۸ ممنوع بوده و نسبت به استرداد زمین اقدام خواهد شد.

**تبصره ۶ (اصلاحی ۱۳۸۸/۶/۱)** – پرونده‌های مشمول تبصره‌های (۲) و (۵) این قانون که در شعبه یا شعب قضایی مربوطه تا تاریخ لازم‌الاجرا شدن این قانون، اقامه دعوا گردیده و منجر به صدور حکم شده، حکم صادره قطعی و قابل رسیدگی مجدد نمی‌باشد.

**تبصره ۷ (الحاقی ۱۳۸۸/۶/۱)** – آیین‌نامه اجرایی این قانون توسط رئیس قوه قضاییه و وزیر جهاد کشاورزی تهیه و ظرف سه ماه به تصویب هیئت‌وزیران خواهد رسید.

**ماده ۳۴ (اصلاحی ۱۳۷۳/۷/۷)** – از تاریخ تصویب این قانون وزارت جهاد سازندگی موظف است ظرف مدت سه سال اراضی جنگلی جلگه‌ای شمال و مراعع ملی غیرمشجر کشور را که تا پایان سال ۱۳۶۵ بدون اخذ مجوز قانونی تبدیل به باغ یا زراعت آبی شده و یا برای طرح‌های تولید دام و آبزیان و سایر طرح‌های غیرکشاورزی مورد استفاده قرار گرفته‌اند براساس تشخیص کمیسیونی مرکب از نمایندگان جهاد سازندگی، کشاورزی و سازمان جنگل‌ها و مراعع کشور و فرمانداری به مسئولیت جهاد سازندگی و در قبال دریافت اجاره بها یا قیمت تعیین شده واگذار و یا بفروش برساند. بدیهی است از زمین‌های منابع ملی تصرف شده بعد از تاریخ فوق الذکر بدون قید و شرط خلع ید خواهد شد.

نحوه اعلام و ابلاغ به متصرفین جهت مراجعته به کمیسیون و ترتیب واگذاری یا فروش و چگونگی تعیین اجاره بهاء و اجرت المثل ایام تصرف و قیمت فروش و نظارت بر عملکرد مستاجرین به موجب آیین نامه ای خواهد بود که توسط وزارت جهاد سازندگی تهیه و به تصویب هیئت وزیران خواهد رسید.

**تبصره ۱ (اصلاحی ۱۳۵۴/۳/۱۴)** – آن قسمت از منابع ملی را که متصرفین تبدیل و در آن به زراعت دیم مبادرت و یا فقط به احداث دیوار در اطراف آن اکتفا نموده اند مشمول ماده ۳۴ نبوده و خلع ید می گردد.

**تبصره ۲ (الحاقی ۱۳۵۴/۳/۱۴)** – مشمولین این ماده می تواند ظرف یکسال از تاریخ انتشار آگهی و یا وصول اعلامیه سازمان جنگل ها و مراتع مدارک خود را ضمیمه درخواست اجاره نموده و به سازمان مزبور تسلیم نمایند در غیر این صورت از آنها خلع ید خواهد شد.

**تبصره ۳ (الحاقی ۱۳۷۳/۷/۷)** – اراضی موضوع این ماده که به لحاظ فنی مورد تأیید کمیسیون یاد شده قرار نگرفته باشد و همچنین در صورت عدم مراجعت مشمولین این ماده جهت تعیین تکلیف اراضی متصرفی در مهلت مقرر توسط مراجع صالحه قضایی به فوریت رسیدگی و خلع ید می گردد. زمین های خلع ید شده مستعد کشت در اختیار هیئت واگذاری زمین قرار می گیرد تا با اولویت ایثارگران به افراد واجد شرایط واگذار شود.

**تبصره ۴ (الحاقی ۱۳۷۳/۷/۷)** – در صورتی که آب مورد استفاده در این گونه اراضی فاقد مجوز بهره برداری باشد سازمان های آب منطقه ای طبق مقررات جاری خود نسبت به صدور پروانه بهره برداری برای استفاده کننده اقدام می نماید.

**تبصره ۵ (الحاقی ۱۳۷۳/۷/۷)** – به وزارت جهاد سازندگی اجازه داده می شود به منظور مشارکت مردم در امر بیابان زدایی و کویر زدایی با تهیه طرح های اجرایی و تأمین امکانات و نهاده های لازم اراضی بیابانی و کویری مستعد را در قالب طرح های مصوب درخت کاری و بوته کاری و مراتع داری و آبخیز داری به اشخاص حقیقی و حقوقی با اولویت ایثارگران واگذار نماید. واگذاری قطعی این گونه اراضی منوط به گذشت حداقل پنج سال از واگذاری موقت مشروط به انجام طرح به تشخیص سازمان جنگل ها و مراتع خواهد بود شرایط و نحوه واگذاری موقت و قطعی و میزان اراضی قابل واگذاری به موجب آیین نامه ای خواهد بود که به پیشنهاد وزارت جهاد سازندگی به تصویب هیئت وزیران خواهد رسید.

**ماده ۳۶ (اصلاحی ۱۳۵۴/۳/۱۴)** – به وزارت کشاورزی و منابع طبیعی اجازه داده می شود به اشخاص حقیقی که تا پایان سال ۱۳۵۲ به طور مستقیم یا غیر مستقیم از سازمان های دولتی یا وابسته به دولت و شرکت های تعاونی مربوط به آنها زمین خریداری نموده و رقبه مورد معامله آنها بعدا و طبق قانون ملی شدن جنگل ها و مراتع ملی تشخیص شده است به میزان مندرج در سند یا مدارک مربوط از مراتع غیر مشجر ملی شده همان شهرستان مجانا واگذار نماید.

در مواردی که مساحت مندرج در سند بیش از دو هزار متر باشد فقط تا دو هزار متر واگذار خواهد شد. در هر حال به مشمولین در هیچ مورد بیش از یک قطعه واگذار نخواهد شد. مفاد این بند شامل اراضی جنگلی و مراتع مشجر ملی شده نخواهد بود.

**تبصره (الحاقی ۱۳۵۴/۳/۱۴)** – دولت مجاز است به پیشنهاد وزارت کشاورزی و منابع طبیعی به جای واگذاری زمین بهای این اراضی را تعیین و تأديه نماید.

**ماده ۳۷ (اصلاحی ۱۴/۳/۱۳۵۴) –** به وزارت کشاورزی و منابع طبیعی اجازه داده می‌شود اراضی جنگلی جلگه‌ای و مراتع غیرمشجر را بر حسب احتیاجات وزارت جنگ و بنیاد پهلوی و دانشگاه‌های کشور و بانک توسعه کشاورزی مجاناً واگذار و یا برای اجرای طرح‌های توسعه کشاورزی و تأسیس ایستگاه‌های کشاورزی بدون دریافت وجه تخصیص دهد و برای رفع نیازمندی‌های مربوط به وظایف اصلی سایر وزارت‌خانه‌ها و مؤسسات دولتی و شهرداری‌ها و مؤسسات عام‌المنفعه و خیریه عمومی رسمی و همچنین جهت ساختمان اداری آن‌ها در هر استان یا فرمانداری کل حداکثر تا بیست هکتار با تصویب هیئت‌وزیران مجاناً و بقیه زمین مورد احتیاج طرح مربوط را به صورت اجاره واگذار کند. و در صورتی که در مدت دو سال از تاریخ واگذاری برای اجرای طرح مربوط مورد استفاده قرار نگیرد خود به خود به وزارت کشاورزی و منابع طبیعی برگشت می‌شود. اراضی مزبور به استثنای اراضی که به بانک توسعه کشاورزی و بنیاد پهلوی و سایر مؤسسات عام‌المنفعه و خیریه عمومی که به موجب قوانین شناخته شده باشد واگذار می‌شود قابل تفکیک و اجاره و انتقال به غیر نمی‌باشد.

**تبصره ۱ (اصلاحی ۱۴/۳/۱۳۵۴) –** واگذاری اراضی به مؤسسات آموزش عالی و علمی و دانشگاه‌ها با تأیید وزارت علوم و آموزش عالی به عمل خواهد آمد. اراضی واگذاری و مورد اجاره قابل تفکیک و واگذاری عین یا منفعت به غیر نبوده و در صورت انحلال یا تبدیل مؤسسه آموزشی به وزارت کشاورزی و منابع طبیعی برگشت داده خواهد شد.

**تبصره ۲ (اصلاحی ۱۴/۳/۱۳۵۴) –** بهای اراضی واگذاری به بانک توسعه کشاورزی ایران به مبلغی که مورد توافق وزارت کشاورزی و منابع طبیعی و بانک توسعه کشاورزی ایران باشد و به تصویب مجمع عمومی بانک مزبور برسد به سرمایه بانک افزوده خواهد شد.

**تبصره ۳ (اصلاحی ۱۴/۳/۱۳۵۴) –** در صورتی که از اراضی جنگلی غیرجلگه‌ای برای راهدارخانه یا تعمیرگاه ماشین‌آلات راهسازی یا نصب آتن و ایجاد پایگاه فرستنده و رادار مورد احتیاج وزارت‌خانه‌ها یا سازمان‌های دولتی مربوط باشد وزارت کشاورزی و منابع طبیعی مجاز است با تصویب هیئت‌وزیران منحصرًا بمیزان مورد احتیاج برای اجرای طرح از آن اراضی واگذار نماید.

**تبصره ۴ (اصلاحی ۱۴/۳/۱۳۵۴) –** اراضی مورد احتیاج سازمان تربیت بدنی و تفریحات سالم و سازمان پیشahnگی تا ۴ هکتار در هر شهرستان به طور رایگان و بقیه زمین مورد طرح مصوبه آن‌ها به صورت اجاره واگذار خواهد شد. مساحت این اراضی در هر شهرستان بر حسب وسعت شهرها براساس طرح مصوب و به ترتیبی که در آئین‌نامه این قانون مقرر خواهد شد تعیین می‌گردد.

**تبصره ۵ (الحاقی ۱۴/۳/۱۳۵۴) –** اراضی مورد احتیاج وزارت آموزش و پژوهش برای ایجاد مدارس و مجتمع‌های آموزشی بدون رعایت محدودیت حد نصاب مندرج در این ماده تأمین می‌گردد.

**تبصره ۶ (الحاقی ۱۴/۳/۱۳۵۴) –** تعیین میزان اجاره اراضی واگذاری به سازمان‌های مندرج در این ماده با وزارت کشاورزی و منابع طبیعی خواهد بود.

**تبصره ۷ (الحقی ۱۹/۹/۱۳۵۸) –** در هر مورد که به تشخیص ستاد جهاد سازندگی استفاده از اراضی ملی شده و جنگل‌ها و مراتع و منابع طبیعی برای اجرای برنامه‌های سازندگی ضرورت پیدا کند مراتب را جهت تصویب و واگذاری به وزارت کشاورزی و عمران روستایی پیشنهاد خواهد کرد.

**ماده ۳۷ مکرر (الحقی ۱۳۴۸/۱/۲۰) –** در صورت نیاز مؤسسات انتفاعی و بازرگانی وابسته به دولت به اراضی جنگلی جلگه‌ای و مراتع غیرمشجر جلگه‌ای از حوزه آستانرا تا حوزه گلیداغی وزارت منابع طبیعی مجاز است اراضی موردنیاز را حداقل تا ده هکتار در هر استان برای اجرای وظایف اصلی آن‌ها به بهای عادله بفروشد.

**ماده ۳۹ (اصلاحی ۱۳۵۴/۳/۱۴) –** گواهی سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور که پس از اجرای کامل مقررات تشخیص منابع ملی موضوع قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع صادر شده یا می‌شود و نقشه‌های منضم بگواهی مذکور از لحاظ ثبتی و صدور سند مالکیت منابع ملی ملاک عمل ادارات ثبت خواهد بود. ادارات مذکور مکلفند اسناد مالکیت منابع ملی را با رعایت قوانین و مقررات مربوط به ثبت املاک براساس گواهی‌های مذکور و نقشه‌های مربوط صادر نمایند.

**ماده ۴۱ (اصلاحی ۱۳۵۴/۳/۱۴) –** قراردادهای اجاره و واگذاری اراضی جنگلی جلگه‌ای شمال که با رعایت مقررات قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب سال ۱۳۴۶ و اصلاحیه‌های مصوب سال‌های ۱۳۴۸ و ۱۳۴۹ با اشخاص حقیقی یا حقوقی منعقد شده به قوت خود باقی است و این قبیل اراضی اعم از اینکه اسناد انتقال قطعی آن‌ها به نام اشخاص صادر شده یا نشده باشد مشمول مقررات این قانون نبوده و مقررات قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب سال ۱۳۴۶ و اصلاحیه‌های سال‌های ۱۳۴۸ و ۱۳۴۹ و قانون حفظ و گسترش فضای سبز و جلوگیری از قطع بی‌رویه درخت مصوب مردادماه ۱۳۵۲ درباره آن‌ها اجرا خواهد شد.

**ماده ۶۳ –** مفاد تبصره ۳ ماده دوم قانون ملی شدن جنگل‌ها شامل اراضی جنگلی و بیشه‌های طبیعی نیز بوده و مساحت محوطه‌ها و ساختمان‌ها و تأسیسات در منابع ملی شده که تا قبل از تصویب ملی شدن جنگل‌ها احداث شده‌اند تا بیست برابر مساحت زیربنا محسوب خواهد شد.

**ماده ۶۴ –** مساحت مراتع مذکور در بند ب ماده ۴ قانون ملی شدن جنگل‌ها حداقل تا دو برابر مساحت اراضی مزروعی و آیش و باغات و قلمستان خواهد بود.

**تبصره –** دامداران دهات و مزارع مربوط مجاور موضوع ماده فوق در استفاده از مراتع مازاد با رعایت مقررات و قوانین حق تقدم خواهند داشت.

**ماده ۶۵ –** آیین‌نامه‌های مربوط باین قانون پس از تصویب هیئت‌وزیران به مورد اجرا گذارده خواهد شد.

#### ﴿ از قانون آب و نحوه ملی شدن آن مصوب ۱۳۴۷/۴/۲۷ با اعمال اصلاحات<sup>۱</sup> ﴾

**ماده ۵۰ –** هرگاه برای اجرای طرح‌های عمرانی و صنعتی و توسعه کشاورزی و سدسازی و تأسیسات اصلی و فرعی مربوطه و استفاده از منابع آب‌های سطحی و زیرزمینی احتیاج به اراضی و ابنيه و مستحداثات و تأسیسات و سایر حقوق متعلق به